

Бања Лука

Рођена сам 1961. године. Прије рата сам живјела са сестром у Бања Луци. Живот прије рата је био супер. Никад више онако неће бити, поготово задњих десет година прије рата. Прије рата није било лако наћи добар посао, али постојао је закон о запошљавању. Било је све регулисано. Било је и веза, али није било као сад.

Могао си купити све што хоћеш. Није нико био гладан. Могао си платити режије, имао си све. Прије рата људи су живјели нормално, није се чак ни разликовало, ни нације, ни ово, ни оно. Можда је било нешто тајно, онако прикривено, али се није примјећивало. Прије рата није било неких брига и проблема.

Било је мјешано становништво у мојој општини. Општина подразумјева Бања Луку са околином, не само град. У самом граду приватно власништво је углавном било у рукама Муслимана и Хрвата. Однос међу људима био је одличан. Мало која фамилија није имала мијешани брак. Чак и наша фамилија је била сва измијешана.

Највише пажње својој религији обраћали су католици. Они су највише ишли у цркву и прије рата. Међутим, уочи самог рата, све то што се ишло, било је више на политчкој, него на вјерској основи. Посебно у српским православним црквама, масовна окупљања што у Бања Луци, што у Сарајеву.

О лидерима и политичарима прије рата, имам врло лоше мишљење. Ја волим само оне људе који воде рачуна о економији, о привреди, који ти не бацају националне ствари у лице, а овамо ништа не раде. Они су могли спријечити рат. У сваком случају су Муслимани као народ, неосвисно од лидере, морали се бранити. Јер, било ко да те нападне, ти ћеш се бранити. Мораш.

Када је рат почео, осјећала сам се грозно. Поготово кад је гранатирано Сарајево. То све је донијело промјене у наш свакодневни живот. Ја нисам могла радити, нисам се могла пријавити на биро. Друго, немаш права никаква. Грађани српске националности, и који су жељели нешто да промијене, нису могли. Ако би мене примио један Србин у своју приватну неку радњу, морао је сакрити како се ја зovem. Мој ризик, његов ризик. Чак ни они нису имали право да нормално размишљају.

У Бања Луци није било сукоба, Бања Луку су они окупирали без отпора, јер становништво није пружио никакав отпор. Проблем је овдје почео чим је почео рат у Сарајеву. Кад су почели гранатирати Сарајево, онда су окупирали СУП, суд, све важније установе у граду, касарне. Почели су смјењивати оне кадрове који су најбитнији, с власти и са функција, из предузећа, послуже из станова, на крају из кућа. То је било маја 1992. године.

Када је рат почео, ми лично нисмо имали проблема, али све око нас је исељено. Једноставно, биле смо оне које још нисмо дошле на ред. А дошле би на ред највјероватније, јер тек 95. године је била права олуја. Од страха смо морале да идемо.

У кући смо остали до децембра 1994. године. Двије године нисмо радиле. Нисмо могли ништа радити, ни кретати се слободно. Морали смо свако вече барикаде стављати на врата да нам не би ко провалио. Било је ризично излазити навече касно. Нема ноћног живота, ни да изађеш у кафић. Било је јако пуно наоружаних људи у униформама. На крају смо напустиле кућу од страха, неизвјесности и чињеница да смо дошле на ред.

Из Бања Луке ниси могао ни изаћи нормало. Морао си, ако си Муслиман или Хрват, уплатити велику суму новца да би уопште изашао из Бања Луке. Морао си плаћати некакве исељенице. Карта по једној особи је била 200 ДЕМ, тако да смо морали продати ствари да би изашли из Бања Луке. Они су рекли да можемо понијети најосновније, средства за личну хигијену. Ми смо понијеле фен за косу и неке ситнице. Међутим, већ смо били обавјештени да је тура која је изишла из Бања Луке прије нас, да су огљачкани, да су им покупили и храну и оно основно што су понијели за пута, а и новац који се нашао при руци. Оно пара што сам имала, нешто што сам скупила, послали смо на Загреб, преко Каритаса. Нисмо смјели ризиковати. Одузели су нам све хране што смо припремиле. Ситно и биједно, али су ипак покупили. што се тиче припрема за одлазак, била је велика гужва на упис. И то иде преко тих организација за исељење. Била велика гужва, поготово за Хрватску, па у треће земље.

А ми смо имали папире за Америку. То би нам и одговарало, јер више ниси у свом, на свом. С обзиром да смо ми живјели у већим градовима, оно што смо научили, услови живота и култура и начин живота, све се то далеко разликује од тих градова у које долазимо. Тада смо се грозно осјећале. Није лако напустити кућу. С једне стране олакшање, а с друге стране тешкоћа. Гдје, шта и како?! Српски лидери у тој Бања Луци, они нису заправо ништа нудили у будућности ни свом народу, а камоли нама. Једна врста је и олакшања да се иде вани, негдје на сигурније.

Отишли смо за Травник, пошто је то била линија разграничења. Горе смо били смјештени у некаквој школи. Срби су нас цивиле размјенили за своје војнике. Путовали смо српским аутобусом. С нама је ишао неки човјек који је организатор тих послова у агенцији за исељење у Бања Луци. И он је гарантовао, ради размјене, нама живот. Било је неких испада око Јајца, гдје је аутобус стао. Српски цивили, они са села, као пријетили су. Међутим није нико смио напасти пошто је био тај човјек и нису пуцали. Није био присутан међународни Црвени крст. У аутобусу није било војних обвезника, само старији мушкарци, жене и дјеца. Путовали смо један дан и једну ноћ. У Травнику смо остали једну ноћ, у школи на отвореном, у Хан Билој. А била је зима. Нема ни ЊЦ, а јако пуно људи. Знам само да су нам понудили ћебади, спужве и по шољу млијека и некакве ланч пакетиће. С обзиром да је било јако хладно ја чак нисам хтјела ни спавати ту ноћ, него сам цијелу ноћ пресједила крај неког малог шпоретића.

Слиједећег дана смо путовали за Зеницу. Имали смо једну пријатељицу која је замјенила кућу у Бања Луци и са њом смо стигле у Зеницу таксијем. У Зеници смо нашли приватан смјештај. Кад смо потрошиле оно мало пара што нам је стигло из Загеба за стан, онда смо тражили и добили смјештај од општине. Ситуација, што се тиче избјеглица, је била добра. Јако пуно људи у двије велике просторије. Двије велике собе по 13 до 15 људи у једној просторији. Хигијена је била на нивоу јер се морало одржавати. Свако има неку радну обавезу, и вођа збијега је доста водио рачуна о распореду дужности. Некада је и претјеривао, али, у суштини, није било тако лоше. Што се тиче хране, био је казан. Ја ту лично нисам могла јести, па сам себи покушавала зарадити динар за храну. Није било подјеле брашна, нити чега другог.

што се тиче избјеглица, атмосфера између њих је била одлична. Било је из Источне Босне, из Бања Луке. Нормално да је било и жалосно, гдје спаваш, како ти је. Немаш своје куће, немаш своје постељине. Било је ствари које, у односу на овај камп овдје, су потпуно другачије. Рецимо, ниси имао право укључити пеглу да себи испеглаш веш, укључити фен ако ти је мокра коса.

Сада живимо у овом кампу. По двије, три породице живе у истим просторијама. Све зависи с ким и како живите, како се договорите. Нормално, различити су начини живота, услови. Градски живот је другачији. На селима су људи увијек и прије рата много, много више контактирали, имали веће посјете. У граду ниси могао никога посјетити ако га прво не назовеш телефоном и не најавиш се.

Сада овдје је живот лош, тек толико да се преживљава. Не може човјек рећи да си гладан, али за нас који смо живјели у граду, који смо имали сасвим другачији живот, ово је никакав живот. Тек толко да не умреш. Вријеме овдје углавном проводим тако да своје дневне обавезе, што се тиче кампа, одрадим, а после тога учење енглеског језика. Радим на усавршавању у циљу проналажења неког рјешења, да се што прије оде одавде, да се запосли, или нешто тако.

Стање са нашом кућом у Бања Луци је лоше. Кисне. Кућа није срушена, с тим да је кров доста оштећен. А никоме, ко је сад у тој кући, се не исплати туђу кућу да рјешава, јер су свјесни да неће остати. Они кажу да ће нешто урадити да њима не кисне, док су они ту, јер им се не исплати улагати њихова средства у нешто што је туђе. Зидови су оштећени исто.

Своју кућу сам видјела љетос. Ако би имале прилику да се вратимо, вратиле би се. Само да се дозволи повратак и да се може посао добити. Кад проради судство, полиција без обзира на националну, вјерску припадност...Ја мислим да ћемо имати могућности да се некада вратимо својој кући. Ако не буде могућности за повратак, мислимо замијенити кућу или продати. Најбоље би било живјети у Босни, а не би било лоше отићи и вани, ако ово остане овако. Јер да имате не знам какву кућу, ако немате редовну плату, ако не радиш, не могу се зидови јести.

Зашто је био рат у Босни?! Па, мислим да је мало свијет побјеснио. Сила, сила српска, фашизам који се ширио. Прво од Србије па на даље. Не кажем да и овима овдје не фали много тога, али углавном, кренуо је од Србије. И најружније је што је уз помоћ југословенске армије и свега тога дошло до насиља. Мирне људе, једне против других је окренуо интерес. Да живе у туђим кућама, да живе у туђим становима, да заузму туђе земљиште. Чиста похлепа. Један Србин у Бања Луци је знао имати шест кућа и не знам колико станова. Чиста похлепа. То није велико српство, то је похлепа.

Многи су имали интереса од рата, Срби највише, јер су започели рат. А није ни овима мане. Кад су Хрвати требали улазити у Дрвар, Гламоч, то се знало, њихови момци вичу, "Јупи, сад ће бити видео рекордера, биће телевизора . Значи због тако баналних ствари, људи су ишли убијати и због туђих кућа. Мисле да ће то тако остати.

Мислим да неће више бити рата. Не док је НАТО трупа . Неће бити зато што нису они више тако јаки. А становништво је видјело и процјенило да од овог рата нису имали ништа, само једну срамоту. А много је изгинуло на све стране, тако да многи су већ постали свјесни циљева тог рата. Многи су свјесни да и ти српски лидери, да су они само себи трпали у джепове.

Мислим да се поново може живјети заједно. Људи из града тако сматрају, јер у граду ником не пише на челу ни да је Муслиман, ни да је Србин, ни да је Хрват. Велики град то не види. И зависи шта је ко доживио. Има ту хиљаду ствари које зависе, каквог је ко образовања . Може се заједно живјети ако је јака и чврста власт, јаки закони, тако да се запријети онима који би ширили расну или националну дискриминацију. Може.

Ја лично не волим да живим од успомена. Желим да живим за сутра. Не желим размишљати шта је било, желим да планирам шта ће бити и шта је боље лично за мене. И гледајући тиме да не повриједим људе око себе. А не волим се сјећати ружних ствари.

Када би поново био рат, најраније бих ишла у треће земље. Немаш се за кога борити. Ништа добро није дошло ратом. Мислим да нам треба један човјек који зна шта је економија, шта је привреда. Један човјек, неовисно како се он зове. Национални идентитет је важан за мене, али не баш превише. Јер сви су људи, колико сам ја важна себи, и они су себи важни, и они воле да живе као и ја, да раде. Многе људе ја не могу схватити. Свак је доживио нешто различито. Постоје људи који су заиста доживјели велике трагедије у овом рату, па ипак нису осветољубиви. А постоје људи који нису доживјели ама баш ништа, па би се светили. Мислим да је све различито од човјека до човјека. И свугдје има и оваквих и онаквих људи, само зависи шта им се допусти, а шта не.

Мислим да национални идентитет није добра ствар, зато што он прави разлику међу људима, па долази до рата. И зато што су у име тих вјера, религија и нација направљен огромне криминалне радње. Углавном, ништа добро. А ко је био вјерник прије рата, он је остао вјерник. Таквих је врло мало. Рат није почео због националних разлика. Националне разлике су само изговор. Народ у Сарајеву је желио да сви национални лидери иду с власти, значи да национално није био разлог рата.

Ја имам једно име које носим од рођења, а никад га не бих мјењала и не бих дозволила да ме неко зове другачије него што се зovem. Али не волим да изигравам неку велику Муслиманку. Значи постојим, али не толико да гушим друге. Религија с тим везе нема и не би требала да има. Политика и религија не иду заједно. Моје гледање на друге религије се није промијенило због рата. Религија је свака иста. Не мислим да је рат био на неки начин знак како требамо разликовати религију. Не, религија је само изговор. Само изговор.

Потребно је да људи живе заједно и да се помире. Да се свак врати на своје. Послије тога извршити изборе и онда неће побједити националне странке, кад буде свака на своме. Затим да економија крене. Потребан је човјек који ће водити рачуна о економији, а не бацати прашину људима у лице. А онда, ако не одради оно своје, да се смјени. Политичка ситуација у Босни је још увијек никаква. Смијешно је да се дешавају разноврсна убиства без обзира ко је, шта је. То је врло, врло смијешно и да се то не открива. Да не постоји могућност да се то открије. Онда, што ће нам полиција. Без обзира о коме се ради.

Када бих могла бирати између старе Југославије и садашње Босне, изабрала бих Босну. Зато да имамо и ми једну државу. Ми немамо државе, а Србија, они имају државу. И Хрватска има државу. Нека буде Босна и нека живе све нације са нама. Које желе. Као што је и било, као што смо и живјели у Босни. Али да Босна остане. Срби који живе у Босни, а хоће да живе са нама, ми их примамо. Хрвати који желе да живе у Босни, ми их примамо. Роми, све ми примамо. Све. И да буде Босна држава. Ја бих вољела да остане Босна, као што је била са оним становништвом. Ми смо се некад прије рата сви поносили. Ми сви кажемо, ми смо Босанци, без обзира на нацију, вјеру. Е сад одједном одређене категорије становништва, којима је ова Босна дала много, и оно што нису ни заслужили, јер се нису у њој ни родили, који су дошли, не знам ни ја одакле и како, сад одједном они су неки велики Срби, неки велики Хрвати. Имају право да владају Босном, да харају Босном, да дијеле Босну, а чак се ни родили у њој нису. Врло

тужно. То не бих вољела. Вољела бих да се то измјени. Ако је неко рођен у Босни и Херцеговини, нека он буде и на власти у Босни. И не дамо Босну дијелити. Без подјеле Босне и Херцеговине. Босна је једина земља која сваког воли и поштује